

"חרבות ברזל" - סיכום ביניים: מה למדנו ומה עוד אפשר ללמוד?

"העובדה שאנחנו יושבים פה ומדברים באמצע מלחמה רב־זירתית - היא כי יש מי שמגן עלינו. אם לא היה - אנשים לא היו יוצאים לעבודה; אחרים היו בורחים מפה. אל לנו להתבשם ממה שקרה פה עכשיו, אלא להבין שבפעם הבאה יהיה הרבה יותר משמעותי וצריך להיערך לזה". ראיון "מערכות" עם אלוף (מיל') תמיר הימן, על פו"ש, איומים טקטיים שנעשו אסטרטגיים, חשבון נפש אישי וציבורי, מב"ם ומחשבות על 7 באוקטובר בצפון

השטחים החיוניים, קווי עזירה, קווי הכלה, סגירת פריצות ועוד. הכול מתורגל".

ועכשיו, כשאנחנו יודעים את זה, איך ישראל צריכה לשנות את תפיסת ההגנה שלה?

"השאלה הכי גדולה היא לגבי היישובים, כי אם זאת התפיסה אז איך יכול להיות שהשטחים החיוניים שלך נמצאים על קו המגע? ואם זהו קו המגע, איפה קו העזירה? איפה גבול הגזרה האחורית? אפשרות אחת: בוא נעיף את היישובים לאחור. אפשרות שנייה: ניצור שטח אבטחה לפנינו על ידי תפיסת שטח מסוים. כרגע, ברצועת עזה זה קורה, אני לא בטוח שהקהילה הבין־לאומית והחוק הבין־לאומי יאפשרו לנו

להחזיק זאת לאורך זמן. יש לזה משמעות גם מבחינת הנטל על הצבא הסדיר והמילואים. האפשרות השלישית - התפיסה שהייתה ברמת הגולן וגם קצת בלבנון - ברגע שיש שטח חיוני על קו המגע, אתה מייצר לעצמך דפוסי פעולה שמייצרים מרחב הגנה לפי התראה עוד לפני שנפתחה האש".

בוא נדבר על פיקוד ושליטה. לא ידענו שלפנינו דיוויזיה, אבל גם לא ידענו שתוך זמן קצר אפשר להרוס את כל הפו"ש שלנו?

"אני מרגיש שכולנו חכמים בדיעבד. גם אני הייתי חלק מהטעויות. הייתי חלק מצה"ל עד לפני שלוש שנים, אני חלק ממרקמו של צה"ל, וכשאני עכשיו בא בביקורת - אני בא גם בביקורת עצמית. בפעם הראשונה שאוגדת עזה עשתה את התרגיל בתוך המחנה החדש שלה, ברעים, אחרי הנסיגה

אלוף (מיל') תמיר הימן. אם היינו מבינים שחמאס והציר רואים עצמם כחזית התנגדות אחת - צריך היה להקיש ששחיקת ההרתעה מול איראן היא גם שחיקת ההרתעה מול חמאס. מקור: INSS

מדוע קרסה תפיסת ההגנה של ישראל ב־7 באוקטובר? מה צריך לשנות בה בעקבות האירועים הללו? האם המב"ם בצפון הייתה טעות ובעקבות לקחי המלחמה האם יש לשנות במשהו את הכשרות המפקדים בצה"ל? על שאלות אלו ואחרות ביקשנו לשוחח עם אלוף (מיל') תמיר הימן, ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי INSS. למעלה משנה מפרוץ המלחמה, היה מעניין לשמוע דווקא ממי שהיה בעבר בין השאר ראש אמ"ן, מפקד הגיס הצפוני והמכללות הצבאיות ורח"ט תוה"ד באמ"ץ, את נקודת מבטו על שהתרחש בזירה הצבאית בשנה האחרונה.

במבט לאחור, ל־7 באוקטובר,

מה אנחנו יודעים היום על תפיסת ההגנה של ישראל שלא ידענו אז?

"התכנון לבט"ש מול פשיטות מקומיות של ארגוני טרור, ובעצם היינו אמורים להגן מול דיוויזיית קומנדו איראנית. ידענו ולא הפנמנו שמולנו מתהווה צבא. אפילו הרמטכ"ל לשעבר [רא"ל אביב כוכבי] קרא לזה 'צבא טרור'. היו ידיעות עוד לפני, למשל מצגת 'חומת ירח' במרס 22, שהם מתכוונים לעשות פשיטה. הרי מה היו כל המנהרות של 'צוק איתן' וחטיפת גלעד שליט? ברור לחלוטין שיש להם כוונה, וידענו גם שהם מתכוונים לפשוט לישראל כאשר היו צעדות השיבה. כל הדברים היו לפנינו - ואנחנו נשארנו בתפיסת בט"ש. אוגדת עזה הייתה צריכה להיערך כמו אוגדה 36 ברמת הגולן, מול הפוג'ים של הקומנדו הסורי. כאשר אתה יודע שבבוקר יכול להיות שהפוג' ינחת עליך - יש את המוכנות והדריכות,

ד"ר אמיר גילת, מפקד "מערכות"

עם זמן אמת, איתור של תוואי ופירים; יכולות חסימה ויכולות חקירה בצורה יוצאת מן הכלל".

הנושא של הכתב"מים הפך מאיום טקטי לאסטרטגי.

"בטכנולוגיה הצבאית, כל האיומים האסטרטגיים מתחילים בהמצאה טקטית. המטוס הראשון שנכנס לשדה הקרב היה טקטי. היה מי שאמר שהוא לא רואה שום שימוש בפלטרמה הזאת לצרכים ביטחוניים כאשר הומצא. גם טנק היה עניין טקטי במלחמת העולם הראשונה - לעבור שדה מוקשים וקצת גדרות תיל. כאשר הפך לבליצקריג, וכשהמטוס הביא עימו את ההפצצה הארוכה, האירוע הפך לאסטרטגי. כך הדין עם התחומים של כלים בלתי מאוישים, רובוטיקה ו-AI. זה מתחיל כסטארט-אפ, משהו קטן שנחשב טקטי, ובאזישה שלב הופך בבת אחת לשינוי משמעותי בשדה הקרב".

הזכרת את הטנקים. הספידו כבר את השריון פעמים רבות, והינה השריון הוכיח את מקומו.

"בתור שריון ותיק, בכל פעם מספידים את השריון בין המלחמות. הסתובבתי בכיס תמיד עם מאמר מ-1958 על תום עידן השריון. בכל פעם שצריך יכולת נוכחת פיזית שיוצרת אינטגרציה של אש, מיגון, סנסורים, חיבור ונוכחות קבועה - מגיעים לשריון. ב-2002 ראינו זאת ב'חומת מגן', כך גם ב'חרבות ברזל'. אי אפשר לנצח מלחמה בלי פלטפורמה מסוג הזה. איך היא תיראה בעתיד אני לא יודע, כנראה אחרת, אבל הפונקציה של נוכחות מוגנת, של כוח אש שיועד לתמרן, נוכח בשטח ויודע להיות בסיס לטכנולוגיה עתידית של סנסורים ואינטגרציה רשתית - זה כנראה אמצעי הלחימה היבשתי המוביל שימשיך להיות שם".

"אני מרגיש שכולנו חכמים בדיעבד. גם אני הייתי חלק מהטעויות. הייתי חלק מצה"ל עד לפני שלוש שנים, אני חלק ממרקמו של צה"ל, וכשאני עכשיו בא בביקורת - אני בא גם בביקורת עצמית

מה שמעביר אותנו באופן טבעי לשילוביות הן בתוך יחידות יבשה למיניהן הן מול חיל האוויר. מה גילינו במלחמה הזאת על הקרב המשולב?

"הקרדיט הולך לחיל האוויר. מי שביצע את העבודה זו זרוע היבשה, מי ששילם את המחיר זו זרוע היבשה, מי שעשה את כל האינטגרציה והגמישות אלה המפקדים ביבשה, אבל משהו קרה כאן בעניין הנוכחות של חיל האוויר להתגמש וללכת כמעט עד קצה הבטיחות ועד הקצה של גמישיות, כדי לאפשר את שיתוף הפעולה המדהים הזה שבין יבשה לאוויר. הדבר לא היה קורה אם לא היה מגיע מתוך הנכונות, מתוך גודל השעה ומתוך ההבנה שהתמרן הוא במרכז העניינים. מיד הובן שהמלחמה הזאת תוכרע בתמרן, ואין אפשרות אחרת. הבנו את גודל המחדל והאתגר; הבנו שאת חמאס צריך לפרק ולהסיר את האיום - ואי אפשר לעשות זאת בלי תמרן. ברגע שהבינו שיתבצע תמרן, הפכו אותו כולם מלהיות סרח עודף, משהו שצריך להסביר אותו - לעתיד שיכריע את המלחמה".

ואחרי הבנייה מחדש - האתגר הגדול היה ריכוזיות. איך יכול להיות ששמים בבסיס אחד את מפקדת האוגדה, מפקדות החטיבה והחפ"קים, וכולם יושבים בבסיס אחד? אני זוכר את אייל אייזנברג, שהיה אז מפקד האוגדה. הוא פשוט התלונן, אבל התפיסה שהייתה אז היא תפיסת בט"ש עמוק. לא אגיד קו ללא עימות, אבל בט"ש ברמה הנמוכה ביותר. יש אתגר, אבל בסוף פחות או יותר התייצבנו. כדי לנהל בט"ש יש תפיסת משלט, תפיסת העדפת השליטה על הביזור והפיקוד, העדפת השליטה על המגע, השליטה הריכוזית והמגע בשטח - מה שהוביל אותנו לדבר שנוטרל בבת אחת. והלקח? אני חוזר לנקודה הראשונה: אם אתה בתפיסת עולם שאתה מול דיוויזיה, בתפיסת עולם של קווי הגנה, של מרחב אבטחה, של שטחים חיוניים, של פו"ש - חזקה על כך שיהיה בתוך חפ"קים, ויהיו מפקדות קדמיות, ויהיה פיקוד מלפנים ויהיה את כל מה שאנחנו מכירים בקרב ההגנה. לא את מה שראינו כאן".

"בתור שריון ותיק, בכל פעם מספידים את השריון בין המלחמות. בכל פעם שצריך יכולת נוכחת פיזית שיוצרת אינטגרציה של אש, מיגון, סנסורים, חיבור ונוכחות קבועה - מגיעים לשריון

אחד הדברים שאפיינו את המלחמה הזאת הוא התוון התת-קרקעי. איך צה"ל התמודד עם האתגר, לדעתך?

"בצורה שהפתיעה רבים מהמומחים בעולם ביעילות שהדבר בוצע. זה נכון, נדרש זמן לקבל את הביטחון העצמי. צה"ל התחיל את המערכה הקרקעית עם הימנעות, נטרול מבעוד מועד ומחשבה שאולי יהיה איזה קונץ-פטנט כמו מים, בטון ולא נצטרך להתמודד עם הדבר הזה. כשהכול נכשל וצה"ל התחיל לגשש תת-קרקע, התחילו להתפתח טכניקות שהיו לדעתי משהו שצריך ללמוד בחיבור בין טכנולוגיה, גמישות ביישום טכנולוגי ופעולה מבצעית. טכנולוגיה של סנסורים, מגנטים ואחרים קיימת, אבל לא שימשה בצורה נרחבת עבור יחידות השדה. פה מהר מאוד ראינו שימוש ברחפנים, באינטגרציה של סנסורים שבעבר היו רק ביחידות מיוחדות, בשירות השדה. מודיעין רגיש מאוד על התת-קרקע, שלא היה נפוץ בצורה נרחבת, ומייד מופץ. הייתי במה שנקרא 'אמן' לדרג הנפרס', והייתה לי זכות יוצרים על זה בעבר. התרגשתי לראות איך הדבר קורה, שאתה רואה משהו שעומד מאחורי חטיבה, תא מודיעיני חזק מאוד, יושב במחנה מוגן רחוק, ומול מודיעין חטיבה מזריק ידיעות סייבר רגישות היישר לכוח המתמרן שנותן לו תשתית; רחפן עם כוח מגנטי שנותן סנסור

פעילות צה"ל ב"חברות ברזל". מיד הובן שהמלחמה הזאת תוכרע בתמרון, ואין אפשרות אחרת. צילום: אתר צה"ל

של דבר, אחרי שישתלט עליה - להשמיד את ישראל - זה הגל השלישי, כלומר תורת השלבים, והאמנו בה. אם מסתכלים רגע על החיבור שנוצר, והוא מאוד מעניין כי הוא חיבור בין חזבאללה לחמאס, והמחבר הגדול היה נצראללה אחרי 'שומר החומות' [2021]. נצראללה לקח מקאסם סלימאני אתשרביט האסטרטג, ויצר לראשונה ציר שלם שכולל גם את הציר השיעי וגם את חמאס, וקורא לו 'ציר ההתנגדות'.

בצה"ל זיהו את הדבר, והתחילו לדבר על מלחמה רב-זירתית, אבל ההשלכות לא ברורות. אם איראן איבדה את ההרתעה וחזבאללה איבד את ההרתעה, ואת זה כולם גילו, גם שתי ההתערות שנתן אמ"ן במהלך 2023 נגעו לאיראן. גם המכון למחקרי ביטחון לאומי שהתריע שמהשו נשחק בהרתעה מול חזבאללה, והראיה לכך היא הנוכחות הגלויה שלו לאורך הגבול, לא חיברנו אותה לחמאס. אם היינו מבינים שחמאס והציר רואים עצמם כחזית התנגדות אחת - צריך היה להקיש ששחיקת ההרתעה מול איראן היא גם שחיקת ההרתעה מול חמאס. והרצון לערער את המציאות מול הציר יכול להיות גם רצון לערער את המציאות של חמאס, ואם הם מרגישים אחד - נוכל להסביר למה חמאס מתנפל עלינו ובטוח שהציר יצטרף."

דיברת על ההפתעה ועל הבט"ש בדרום שסנוורו את עינינו, אבל על חזבאללה ורדואן ידענו.
"תפיסת הפעלת הכוח בצפון הייתה שיש להימנע ממלחמה."

בין תפקידיך היית ראש אמ"ן, וגם אתה אמרת שחמאס מורתע.

"פעם אחת, ושנאתי את המילה 'מורתע'. לא השתמשתי בה אף פעם בשיח מקצועי מול אנשים ובפורום, אבל השתמשתי בה משום שבקהל הציבורי ובשיח ציבורי 'הרתעה' היא מושג מוכר, והציבור כמה לשמוע את ההכרעה הבינרית: כן או לא, מורתע או לא. כאילו שיש איזה מדד שאומר זאת. נניח לצורך העניין שזאת הייתה תפיסת העולם. א' - צריך לומר שהרתעה היא תמיד תלוית הקשר וזמן. אם אמרתי משהו לפני ארבע שנים זה לא אומר שהדבר החזיק לנצח. הכלל הוא שהרתעה סופה להישחק ולהישבר, ואתה יודע למדוד אותה רק היא נשברת. כמו כן, הרתעה היא תלוית הקשר. הרתעה למה? אתה מרתיע משהו מפני תקיפה? מפני ירי? ולכן השימוש במושג חייב להיות תמיד עם ליווי."

מה אתה למדת בנושא זה?

"שמבחן השיקולים והאינטרסים, שהוא המבחן הראשי שהעמדנו - אינו תקף. השיקולים שבהם בחנו את אינטרס חמאס, ורק בהקשר הסיפור הפלסטיני, ולא בהקשר המערכתי הכולל של איראן והציר השיעי, היו טעות שאני חושב שעכשיו למדנו ממנה. כלומר, אם אתה מבודד את אלמנט איראן, חזבאללה והציר השיעי, אין שום היגיון לחמאס לסכן את עצם קיומו ואת יציבותו. הרבה יותר הגיוני להאמין למה שהוא אומר - שתכליתו להשתלט על הרשות הפלסטינית, ובסופו

אז המב"ם הייתה טעות?

"המב"ם הייתה טעות ברמה שהיא עיוורה את עינינו, ונתנה לנו תירוץ לבעיה שאנחנו רואים. כלומר ראינו התעצמות, ראינו התרסה אבל אמרנו 'אוקיי', אנחנו יודעים שיש התעצמות ושיש בעיה שם, אבל יש פתרון - מב"ם. במסגרת הזאת אני כל הזמן עובד, המב"ם היא מפעל עבודה שגורם לאנשים לא לישון שבועות".

מפעל במשמרות.

"בהחלט. ובמסגרתה עושים דברים מדהימים, פוגעים בארגז אחד מתוך 30 ארגזים בשדה התעופה של דמשק בדיוק דקה אחרי שהוא נחת בלי לפגוע במטוס שטס. כל הדבר הזה הביא לתודעה של פעילות 'אני לא אפתי למה שאני רואה בהתעצמות - אני פועל. איך? במב"ם'. אגב, המב"ם הייתה גם בלבנון בהיקפים קטנים יותר".

תפקיד נוסף שמילאת היה מפקד המכללות הצבאיות. מה היית רוצה שמפקדי צה"ל ייקחו כלקח מהשנה וחצי האחרונות?

"את חשיבות הטקטיקה והתחכום, התחבולה והעוצמה שיש ביבשה בדברים הפשוטים ביותר: מה הם היעדים הקרקעיים ואיך משיגים אותם, באילו לוחות זמנים ובאיזו נחישות. אני חושב שהדבר המרכזי שהציל אותנו, הציל את צה"ל והציל אפילו את האמון של הצבא בחברה - זו היכולת הטקטית, הנחישות, ההקרבה והמקצועיות של כוחות השדה. בלי זה, אני חושב שהיינו בצרה. צריך להסתכל בצורה ביקורתית יותר על נושא לוחות הזמנים, על המשמעת, על האתיקה, ואסור להיות ותרנים בעידן הנוכחי. מפקד שמתיר לעצמו שישפרו קוד אתי כי זה לא האתיקה שלו, בסופו של דבר זה מתחיל בשריפת הקוד האתי ויגמור בשריפת פקודת המבצע שלו. אין פשרות בנושא הגבולות. ואם אומרים שלכל משימה יש לוח זמנים ותכלית - אז לכל משימה יש לוח זמנים ותכלית. אין משימה שעומדת סתם בשביל עצמה, ואין משימה שאין לה לוחות זמנים. בכל הנושאים האלה אני חושב שיש הפקת לקחים שנדרשת להיות משמעותית".

יש משהו שהיית משנה במערכי השיעור של פו"ם?

"בתור רח"ט תוה"ד לשעבר ומפקד המכללות אני קצת שמרן בנושא התורה הצבאית, וחושב שברמה הטקטית צריך להיצמד לעקרונות ולכללים של אבני היסוד, תורת הקרב, תורת המבצעים וכדומה. שם לא הייתי משנה שום דבר. כן הייתי נערך למלחמה ארוכה והשלכותיה לצבא הסדיר והמילואים. הדרגים הזוטרים מפתחים ביטחון עצמי בשל הימשכותה, ואז גדלים ובטוחים שהם מכירים את התורה. 'אני זוכר את זה, מה אתה מספר לי על צורת קרב הגנה? הייתי שם, עשיתי את זה בעיניים'. יש בכך היבט חיובי אולי בעדכון הלוחמות, בעדכון צורות הקרב, אבל באבני היסוד ובתורת הקרב אין לזה שום משמעות. כולנו יודעים שהן אינן משתנות אם האדם לא משתנה".

7 באוקטובר יכול היה להיות גם בצפון?

"ברמת היכולות כן. ברמת המודיעין להתרעה - ואני מסתכן שיגידו לי שאני בקונספציה - לא. משום שהיום די ברור לכולנו שהמודיעין על לבנון, חזבאללה ואיראן הוא לאין ערוך טוב

יותר ממה שהיה לנו במודיעין על חמאס".

מה אנחנו יכולים ללמוד מהנושא הזה של התנהלות די-זירתית כרגע?

"שהשד הרבה פחות נורא משחשבנו. תרחישי האימים שציירו רבים, בהם כמה אלופים לשעבר, שחיל האוויר יהיה משותק, שלא נוכל להפעילו, שתהיה פה עלטה ולא נוכל להפעיל את מערכות הקיום החיוניות לישראל - התבדו. נשאלת השאלה, איך לומדים מזה? האם בעקבות העובדה שהכרענו בצורה מדורגת? כי זה מה שעשינו בפועל. אומנם אף אחד לא הכריז עד עכשיו שהכרענו את חמאס, אני יכול להגיד לך בביטחון שמבחינת הכרעה מערכתית של פירוק הזרוע הצבאית של החמאס, צמצום היכולת שלו לפעול בצורה מאורגת - עשינו את זה, ורק אחר כך פנינו לזירה הבאה. או בשל העובדה שהשכלנו לעשות מהלומה אפקטיבית כל כך על חזבאללה, שהיה אבן הראשה של הציר; או בזכות העובדה שגררנו את איראן להגיב, ואז הראינו לה כמה יש לנו בשרוול וחשפנו את יכולותיה להגן על עצמה. זה נכון, אף אחד לא תכנן את זה ככה, אין את האסטרטג הגדול הזה שאמר את כל הדברים האלה, זה מתוחכם מדי. האמת הרבה יותר אקלקטית ואקראית, אבל אנחנו צריכים ללמוד ממנה".

"הגנה אקטיבית היא ביטחון לאומי וחוסן חברתי. העובדה שאנחנו יושבים פה בתל אביב ומדברים באמצע מלחמה רבי-זירתית - רק כי ברור שיש מי שמגן עלינו. אם לא היה - אנשים לא היו יוצאים לעבודה; אחרים היו בורחים מפה

אגב איראן טבעת האש סביבנו, מה אפשר ללמוד מהתלכדות הזירות?

"הגנה אקטיבית היא ביטחון לאומי וחוסן חברתי. העובדה שאנחנו יושבים פה בתל אביב ומדברים באמצע מלחמה רבי-זירתית - רק כי ברור שיש מי שמגן עלינו. אם לא היה - אנשים לא היו יוצאים לעבודה; אחרים היו בורחים מפה. כל מה שהשקענו בהגנה האקטיבית שילם את מחירו עם ריבית דה ריבית, ואנחנו צריכים לראות מה אנחנו עושים כדי לעשות אותו טוב יותר להבא.

הדבר השני, היכולת של המילואים והחברה הישראלית תחת אש, והיכולת של הסדיר. אי אפשר שלא להתרגש מהנוער הזה. כשאויבנו מסתכלים - אני מניח שהם מסתכלים על זה בהשתאות. הדבר השלישי לעתיד: בוא נגיד שהפרוקסי של איראן כשלו, טבעת האש לא עצרה את צה"ל, שעשה מה שהוא רוצה. הם ניסו לעצור את צה"ל מלתמרן בעזה - תמרנו בעזה; ניסו לעצור את המלחמה בלבנון - יש מלחמה בלבנון; ניסו למנוע ירי על איראן - ירינו על איראן. הלקח של האיראנים לא יהיה 'מקפלים את העסק וחוזרים הביתה', הלא אנחנו מכירים אותם. הלקח יהיה איך עושים טוב יותר בפעם הבאה. ועל כן אל לנו להתבשם ממה שקרה פה עכשיו, אלא להבין שבפעם הבאה יהיה הרבה יותר משמעותי וצריך להיערך לזה".

